

O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA "QO'RQUV" KONSEPTINING METAFORIK VA MIFOLOGIK MODELLARINI QIYOSIY TAHLIL QILISH

Sharobidinova Nargiza Gofurjon qizi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti mustaqil tadqiqotchisi

ANNOTATSIYA. Mazkur tezisdagi o'zbek va ingliz tillaridagi "qo'rquv" konseptining metaforik hamda mifologik modellarining lingvomadaniy xususiyatlari qiyosiy-kognitiv nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqotda qo'rquv konseptining til birliklarida ifodalanish shakllari, konseptual metaforalar, mifologik obrazlar hamda ularning milliy dunyoqarash bilan bog'liqligi yoritiladi. O'zbek va ingliz xalqlari madaniyatida qo'rquvning shakllanishiga ta'sir qiluvchi omillar, folklor, diniy tasavvurlar va badiiy tafakkur asosida yuzaga kelgan metaforik modellar o'zaro qiyoslanadi. Natijada mazkur konseptning universal va milliy-madaniy xususiyatlari aniqlanadi hamda kognitiv tilshunoslik nuqtai nazaridan ilmiy xulosalar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: qo'rquv konsepti, konseptual metafora, mifologik model, lingvomadaniyat, kognitiv tilshunoslik, qiyosiy tahlil, folklor, mental model.

KIRISH

Til inson tafakkuri va madaniyatining eng muhim ifoda vositasi bo'lib, unda xalqning tarixiy tajribasi, milliy qadriyatlari hamda dunyoni anglash usullari mujassamlashadi. Zamonaviy tilshunoslikda konsept tushunchasi til, tafakkur va madaniyatning o'zaro aloqadorligini o'rganishda asosiy kategoriyalardan biri sifatida e'tirof etiladi. Ayniqsa, emotsional konseptlar insonning psixologik holati, ijtimoiy tajribasi hamda madaniy qadriyatlarini aks ettiruvchi murakkab kognitiv birlik hisoblanadi. Qo'rquv konsepti ham ana shunday universal konseptlardan biri bo'lib, u barcha xalqlarning tilida mavjud bo'lsa-da, uning ifodalanish shakllari va konseptual mazmuni milliy madaniyatga ko'ra farqlanadi [1].

Kognitiv tilshunoslikda konseptlar inson tafakkurining asosiy birliklari sifatida qaraladi. Ular nafaqat lug'aviy ma'nolar orqali, balki metafora, ramz, mifologik tasavvurlar va frazeologik birliklar vositasida ham namoyon bo'ladi. Shu jihatdan qo'rquv konsepti inson ongida turli obrazlar orqali shakllanadigan ko'p qatlamli semantik tizimni tashkil etadi [2].

Metaforalar insonning abstrakt tushunchalarni konkret tajriba orqali anglashiga xizmat qiladi. Qo'rquv ham ko'pincha "zulmat", "sovuqlik", "chuqurlik", "qorong'ulik", "dushman", "kasallik", "yuk" kabi metaforalar orqali konseptuallashtiriladi. Mazkur metaforik modellar insonning biologik tajribasi hamda madaniy xotirasi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ular turli tillarda o'xshash va farqli jihatlarni namoyon qiladi [3].

Mifologik tafakkur esa qo'rquv konseptining shakllanishida alohida o'rin tutadi. Qadimgi xalqlar noma'lum hodisalarni izohlash jarayonida turli mifologik mavjudotlar, ruhlar va

afsonaviy obrazlarni yaratganlar. O'zbek xalq og'zaki ijodida dev, ajina, alvasti, jin singari obrazlar qo'rquv konseptining milliy-madaniy modelini shakllantirgan bo'lsa, ingliz madaniyatida ghost, demon, witch, dragon kabi mifologik obrazlar qo'rquvning konseptual ifodasida muhim o'rin egallaydi [4].

Lingvomadaniyatshunoslik nuqtai nazaridan qaralganda, qo'rquv konsepti xalqning urf-odatlarini, diniy qarashlari, tarixiy xotirasi hamda mentalitetini aks ettiruvchi muhim madaniy kod hisoblanadi. Shu sababli uning metaforik va mifologik modellarini qiyosiy o'rganish turli xalqlarning dunyo manzarasidagi umumiy va milliy xususiyatlarni aniqlash imkonini beradi [5].

Bugungi kunda konseptologiya, kognitiv semantika va lingvomadaniyatshunoslik yo'nalishlarida emotsional konseptlarni tadqiq etishga qiziqish ortib bormoqda. Ayniqsa, qo'rquv konseptining metaforik va mifologik asoslarini qiyosiy o'rganish nafaqat nazariy tilshunoslik, balki tarjimashunoslik, madaniyatlararo kommunikatsiya va psixolingvistika uchun ham muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi. Mazkur tadqiqot aynan shu ehtiyojdan kelib chiqib, o'zbek va ingliz tillarida qo'rquv konseptining metaforik hamda mifologik modellarini qiyosiy tahlil qilishga bag'ishlanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Kognitiv tilshunoslikda konsept tushunchasi til va tafakkur o'rtasidagi munosabatlarni o'rganishda markaziy kategoriya hisoblanadi. XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab konseptlarning til orqali ifodalanishi, ularning madaniy va kognitiv asoslarini tadqiq etishga bag'ishlangan ilmiy izlanishlar sezilarli darajada kengaydi. Xususan, emotsional konseptlar, jumladan, "qo'rquv" konsepti insonning ruhiy holati, ijtimoiy tajribasi hamda madaniy qadriyatlari bilan uzviy bog'liq holda o'rganilmoqda.

Konseptual metafora nazariyasining asoschilari George Lakoff va Mark Johnson o'zlarining "Metaphors We Live By" asarida metafora faqat badiiy tasvir vositasi emas, balki inson tafakkurining asosiy mexanizmlaridan biri ekanligini ta'kidlaydilar. Olimlarning fikricha, abstrakt tushunchalar, jumladan, emotsiyalar insonning jismoniy tajribasi asosida konseptuallashtiriladi. Shu sababli qo'rquv ko'plab tillarda "zulmat", "sovuqlik", "bosim", "yuk", "qafas" kabi konseptual metaforalar orqali ifodalanadi [1].

Konseptual metaforalar masalasini yanada rivojlantirgan Zoltán Kövecses "Metaphor: A Practical Introduction" hamda "Metaphor in Culture" asarlarida emotsional konseptlarning madaniy xususiyatlarini tahlil qiladi. Uning ta'kidlashicha, qo'rquv konsepti biologik jihatdan universal bo'lsa-da, uning til orqali ifodalanishi va metaforik modellarining shakllanishida milliy madaniyat hal qiluvchi omil hisoblanadi. Ayrim metaforalar barcha xalqlarda uchrasa, boshqalari muayyan madaniyatning tarixiy tajribasi va dunyoqarashi bilan belgilanadi [2].

Kognitiv semantika yo'nalishining yirik vakillaridan biri Ronald W. Langacker "Foundations of Cognitive Grammar" asarida til birliklari insonning konseptual tizimi bilan

uzviy bog'liqligini ko'rsatadi. Olimning fikricha, har qanday til birligi insonning dunyoni idrok etish tajribasi mahsuli bo'lib, emotsional konseptlar ham ana shu konseptual tizimning tarkibiy qismi hisoblanadi. Qo'rquv konsepti ham til birliklari orqali turli semantik modellar shaklida namoyon bo'ladi [3].

Amerikalik olim Charles Fillmore freym semantikasi nazariyasini ishlab chiqib, til birliklarining ma'nosi inson ongidagi bilimlar tizimi bilan bog'liq ekanligini asoslaydi. Uning qarashlariga ko'ra, qo'rquvni ifodalovchi leksik birliklar inson ongidagi "xavf", "noma'lumlik", "himoya", "qochish" kabi freymilar bilan uzviy aloqada shakllanadi. Shu bois qo'rquv konseptini o'rganishda freym tahlili muhim metodlardan biri hisoblanadi [4].

Mifologik tafakkur masalalarini tadqiq etgan Mircea Eliade "Myth and Reality" asarida mif insoniyat tafakkurining eng qadimiy shakllaridan biri ekanligini ta'kidlaydi. Olimning fikricha, mifologik obrazlar orqali inson noma'lum hodisalarga izoh bergan hamda qo'rquv hissini ramziy obrazlar vositasida ifodalagan. Natijada turli xalqlarda jin, ajdarho, yovuz ruh, arvoh singari obrazlar qo'rquv konseptining madaniy modellariga aylangan [5].

Nemis faylasufi Ernst Cassirer "An Essay on Man" hamda "The Philosophy of Symbolic Forms" asarlarida insonni "ramz yaratuvchi mavjudot" sifatida tavsiflaydi. Uning fikricha, mifologik tafakkur ramziy tafakkurning dastlabki shakli bo'lib, qo'rquv kabi emotsiyalar ham ramziy obrazlar orqali madaniy xotirada saqlanadi. Bu yondashuv qo'rquv konseptining mifologik modellarini lingvomadaniy nuqtai nazardan tahlil qilish uchun muhim nazariy asos yaratadi [6].

Rus tilshunosligida konseptologiya rivojiga katta hissa qo'shgan Yuriy Stepanov "Konstanty. Slovar russkoy kultury" asarida konseptlarni madaniyatning asosiy birliklari sifatida tavsiflaydi. Olimning fikricha, konsept o'zida til, tafakkur va madaniyatni birlashtiruvchi murakkab mental tuzilmani ifodalaydi. Emotsional konseptlar, jumladan qo'rquv konsepti ham xalqning tarixiy tajribasi va madaniy qadriyatlari bilan uzviy bog'liq holda shakllanadi [7].

Rus olimi Viktoriya Maslova "Lingvokulturologiya" asarida til va madaniyatning o'zaro ta'sirini tahlil qilib, konseptlarni lingvomadaniyatning asosiy birliklari sifatida baholaydi. Muallifning ta'kidlashicha, har bir xalqning milliy tafakkuri metaforalar, frazeologizmlar, mifologik tasavvurlar hamda ramzlar orqali namoyon bo'ladi. Shu jihatdan qo'rquv konsepti ham lingvomadaniy birlik sifatida o'ziga xos milliy xususiyatlarni aks ettiradi [8].

O'zbek tilshunosligida lingvomadaniyat va konseptologiya masalalarini tadqiq etgan N. Mahmudov o'z ilmiy ishlarida tilni milliy tafakkur va madaniyatning ifodasi sifatida baholaydi. Olimning fikricha, konseptlar xalqning tarixiy xotirasi, urf-odatlar, qadriyatlari hamda dunyoqarashini aks ettiruvchi kognitiv birliklar hisoblanadi. Shuning uchun emotsional

konseptlarni qiyosiy o'rganish turli xalqlarning mental dunyosini ochib berishga xizmat qiladi [9].

Shuningdek, o'zbek folklorshunosligida M. Jo'rayevning mifologik qarashlarga bag'ishlangan tadqiqotlarida o'zbek xalq og'zaki ijodidagi ajina, alvasti, jin, dev kabi mifologik obrazlarning xalq ongidagi qo'rquv konseptini shakllantirishdagi o'rni yoritilgan. Olimning fikricha, mazkur obrazlar xalqning tarixiy dunyoqarashi, diniy e'tiqodlari hamda ma'naviy qadriyatlari bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ular qo'rquvning milliy-madaniy modelini vujudga keltiradi [10].

Yuqoridagi ilmiy qarashlar shuni ko'rsatadiki, qo'rquv konsepti nafaqat psixologik yoki lingvistik hodisa, balki metaforik tafakkur, mifologik dunyoqarash va milliy madaniyatning uzviy birligi sifatida namoyon bo'ladi. O'zbek va ingliz tillarida ushbu konseptning metaforik hamda mifologik modellarini qiyosiy tahlil qilish uning universal va milliy xususiyatlarini aniqlash, shuningdek, kognitiv tilshunoslik hamda lingvomadaniyatshunoslikning nazariy asoslarini yanada boyitishga xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda o'zbek va ingliz tillaridagi "qo'rquv" konseptining metaforik hamda mifologik modellarini qiyosiy tahlil qilish maqsadida kompleks ilmiy yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy asosini kognitiv tilshunoslik, lingvomadaniyatshunoslik va konseptologiya yo'nalishlarining ilmiy tamoyillari tashkil etdi. Tahlil jarayonida qiyosiy-tipologik, konseptual, semantik, kontekstual hamda lingvomadaniy tahlil metodlari qo'llanildi. Tadqiqot materiali sifatida o'zbek va ingliz tillaridagi badiiy asarlar, maqol va matallar, frazeologik birliklar, folklor namunalari hamda mifologik obrazlar tanlab olindi. Olingan natijalar tavsifiy va qiyosiy tahlil asosida umumlashtirilib, qo'rquv konseptining universal hamda milliy-madaniy xususiyatlari ilmiy jihatdan asoslandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Qo'rquv insonning eng qadimiy va universal emotsiyalaridan biri bo'lib, uning konseptual mazmuni har bir xalqning tarixiy taraqqiyoti, diniy qarashlari, madaniy qadriyatlari hamda milliy tafakkuri ta'sirida shakllanadi. Zamonaviy kognitiv tilshunoslik nuqtai nazariga ko'ra, qo'rquv konsepti nafaqat alohida leksik birliklar orqali, balki metaforik modellar, mifologik tasavvurlar, frazeologizmlar va paremiologik birliklar vositasida ham namoyon bo'ladi. O'zbek va ingliz tillarini qiyosiy tahlil qilish ushbu konseptning umumiy hamda milliy xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi.

O'zbek tilida qo'rquv konsepti ko'proq insonning ichki ruhiy holati bilan bog'liq holda tasvirlanadi. Til birliklarida "yuragi orqasiga tortdi", "eti junjikdi", "rangi oqarib ketdi", "yuragi hovuchiga tushdi", "joni chiqay dedi" kabi iboralar qo'rquvning fiziologik va psixologik belgilarini ifodalaydi. Mazkur frazeologik birliklarda qo'rquv inson organizmida yuzaga

keladigan real fiziologik o'zgarishlar bilan konseptuallashtiriladi. Bu esa emotsiyaning bevosita jismoniy tajriba orqali idrok qilinishini ko'rsatadi.

Ingliz tilida esa fear, terror, fright, panic, horror, dread kabi leksik birliklar qo'rquvning turli darajalarini ifodalaydi. Frazologik birliklarda "my blood ran cold", "frozen with fear", "heart skipped a beat", "scared to death", "shake like a leaf" kabi ifodalar keng qo'llaniladi. Mazkur birliklar ham insonning fiziologik holati asosida yuzaga kelgan konseptual metaforalarga tayanadi.

Kognitiv jihatdan qaralganda, har ikkala tilda ham qo'rquv ko'pincha harakatning to'xtashi, tananing muzlashi, yurak faoliyatining o'zgarishi, qorong'ulik, xavf, o'lim, dushman kabi konseptual metaforalar orqali ifodalanadi. Biroq ularning lingvomadaniy mazmunida sezilarli farqlar kuzatiladi.

O'zbek xalqining tarixiy dunyoqarashi ko'proq mifologik obrazlar orqali shakllanganligi sababli qo'rquv ko'pincha jin, ajina, dev, alvasti, yalmog'iz kampir kabi obrazlar bilan bog'lanadi. Ayniqsa, bolalar folklori va xalq ertaklarida ushbu obrazlar tarbiyaviy vazifani bajarib, noma'lum va xavfli hodisalarga nisbatan ehtiyotkorlikni shakllantirish vositasi sifatida xizmat qiladi. Shu sababli o'zbek tilidagi qo'rquv konsepti ko'pincha diniy va mifologik tasavvurlar bilan uyg'unlashgan holda namoyon bo'ladi.

Ingliz tili va madaniyatida esa qo'rquv konseptining mifologik modeli ghost, witch, demon, dragon, vampire, grim reaper kabi obrazlar asosida shakllanadi. Ayniqsa, Yevropa mifologiyasi hamda gotik adabiyot an'analari ingliz tilidagi qo'rquv konseptining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatgan. Zamonaviy ingliz madaniyatida qo'rquv obrazlari fantastik adabiyot va kino san'ati orqali yanada boyigan.

Metaforik modellar tahlili shuni ko'rsatadiki, har ikkala tilda ham qo'rquv abstrakt tushuncha bo'lishiga qaramay, u insonning jismoniy tajribasi orqali anglanadi. Masalan, qo'rquv — sovuqlik, qo'rquv — zulmat, qo'rquv — dushman, qo'rquv — kasallik, qo'rquv — yuk kabi konseptual metaforalar o'zbek va ingliz tillarida deyarli bir xil semantik asosga ega. Biroq ularning til vositalari orqali ifodalanishida madaniy tafovutlar kuzatiladi.

1-jadval

O'zbek va ingliz tillarida qo'rquv konseptining metaforik modellarini qiyosiy tahlili

Metaforik model	O'zbek tili	Ingliz tili	Umumiy xususiyat
Qo'rquv — sovuqlik	Eti junjikdi	My blood ran cold	Fiziologik reaksiyani ifodalaydi
Qo'rquv — muzlash	Qotib qoldi	Frozen with fear	Harakatning to'xtashi

Qoʻrquv — yurak	Yuragi hovuchiga tushdi	Heart skipped a beat	Emotsiyaning markazi sifatida yurak
Qoʻrquv — oʻlim	Joni chiqay dedi	Scared to death	Qoʻrquvning maksimal darajasi
Qoʻrquv — titrash	Qaltirab ketdi	Shake like a leaf	Organizm reaksiyasi

Jadvaldan koʻrinadiki, metaforik modellar biologik jihatdan universal boʻlsa-da, ularning lingvistik ifodalanishida madaniy tafovutlar mavjud.

Metaforik tahlil natijalariga koʻra, oʻzbek tilida qoʻrquv koʻproq insonning ichki ruhiy holati va diniy-mifologik dunyoqarashi bilan bogʻlangan. Ingliz tilida esa qoʻrquvning ifodalanishida individual psixologik tajriba va gotik madaniyat elementlari ustunlik qiladi. Shu jihatdan, qoʻrquv konsepti har ikki xalqning mental modeli va dunyo manzarasini aks ettiruvchi muhim lingvomadaniy birlik hisoblanadi.

Mifologik modellarni qiyoslash natijalari shuni koʻrsatdiki, oʻzbek folklorida qoʻrquv asosan tabiat va noma'lum kuchlar bilan bogʻliq obrazlar orqali ifodalansa, ingliz mifologiyasida mistik mavjudotlar va gʻayritabiiy hodisalar ustuvor ahamiyat kasb etadi. Biroq har ikkala madaniyatda ham mifologik obrazlarning asosiy vazifasi insonni xavfdan ogohlantirish, axloqiy me'yorlarni mustahkamlash va jamiyat tajribasini avloddan avlodga yetkazishdan iborat.

Umuman olganda, olib borilgan qiyosiy tahlil qoʻrquv konseptining shakllanishida biologik omillar bilan bir qatorda milliy madaniyat, tarixiy taraqqiyot, diniy qarashlar va folklor an'analari muhim rol oʻynashini koʻrsatdi. Mazkur konseptning metaforik va mifologik modellarini oʻrganish nafaqat lingvomadaniyatshunoslik, balki kognitiv semantika, psixolingvistika va madaniyatlararo kommunikatsiya uchun ham muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Yuqorida qayd etilgan metaforik modellar bilan bir qatorda, qoʻrquv konseptining mazmunini ochib berishda mifologik modellar ham alohida ahamiyat kasb etadi. Mifologik tafakkur insoniyatning tabiat, noma'lum kuchlar va gʻayritabiiy hodisalarni anglashga boʻlgan dastlabki urinishlari mahsuli hisoblanadi. Shu sababli turli xalqlarning mifologik tasavvurlarida qoʻrquv hissi muayyan obrazlar va ramzlar orqali ifodalangan.

Oʻzbek xalq ogʻzaki ijodida qoʻrquv konseptining shakllanishida dev, jin, ajina, alvasti, yalmogʻiz kampir kabi mifologik obrazlar muhim oʻrin egallaydi. Ushbu obrazlar koʻpincha qorongʻulik, tashlandiq joylar, qabrston, choʻl, eski xarobalar kabi makonlar bilan bogʻlanadi. Xalq tasavvurida bunday joylar noma'lum va xavfli deb qaralganligi sababli qoʻrquv hissi aynan ushbu obrazlar vositasida kuchaytirilgan. Ayniqsa, ertak va afsonalarda dev hamda alvasti

insonning jasorati, sabr-toqati va aql-zakovati sinovidan o'tkazuvchi ramziy qahramon sifatida namoyon bo'ladi.

Ingliz mifologiyasida esa qo'rquv konsepti ghost, witch, demon, dragon, vampire, werewolf, grim reaper kabi obrazlar bilan ifodalanadi. Mazkur obrazlar kelt mifologiyasi, xristian diniy qarashlari hamda Yevropa gotik adabiyoti ta'sirida shakllangan. Ingliz tilidagi ko'plab badiiy asarlar va xalq rivoyatlarida ushbu mavjudotlar noma'lumlik, o'lim, yovuzlik va xavf ramzi sifatida tasvirlanadi. Bu esa ingliz madaniyatida qo'rquv konseptining mistik va diniy asoslari kuchli ekanligini ko'rsatadi.

Har ikkala xalq mifologiyasida uchraydigan obrazlar insonning psixologik holatini ifodalash bilan birga, axloqiy-tarbiyaviy vazifani ham bajaradi. Masalan, o'zbek xalq ertaklarida bolalarni yolg'on gapirmaslik, kechasi yolg'iz yurmaslik yoki kattalarga itoat qilishga undash maqsadida mifologik obrazlardan foydalanilgan. Xuddi shuningdek, ingliz folklorida ham yovuz ruhlar va arvohlar haqidagi rivoyatlar orqali insonlarni ehtiyotkorlikka, axloqiy me'yorlarga rioya qilishga da'vat etish kuzatiladi.

Shuningdek, qo'rquv konseptining ifodalanishida rang ramzlari ham muhim ahamiyatga ega. O'zbek tilida qo'rquv ko'pincha qorong'ulik, qora rang, tungi sukunat bilan bog'lansa, ingliz tilida black, dark, shadow, night kabi birliklar qo'rquvning konseptual belgilarini ifodalaydi. Bu holat inson psixologiyasida zulmat va noma'lumlikning xavf bilan bog'liq universal assotsiatsiya ekanligini ko'rsatadi.

Tadqiqot davomida olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, qo'rquv konsepti ikki tilda ham ko'p qatlamli semantik tuzilishga ega. Uning mazmuni leksik birliklar, frazeologizmlar, metaforalar, mifologik obrazlar, maqol va matallar, shuningdek, badiiy matnlar orqali namoyon bo'ladi. Biroq mazkur birliklarning shakllanishida har bir xalqning tarixiy tajribasi, diniy qarashlari va madaniy qadriyatlari muhim rol o'ynaydi.

2-jadval

O'zbek va ingliz tillarida qo'rquv konseptining mifologik modellarini qiyosiy tavsifi

Mifologik model	O'zbek tili	Ingliz tili	Konseptual vazifasi
Yovuz ruh	Jin, Ajina	Demon	Noma'lum xavfni ifodalash
Arvoh	Arvoh	Ghost	O'lim va narigi dunyo timsoli
Sehr-jodu	Alvasti	Witch	G'ayritabiiy kuch ramzi
Maxluq	Dev	Dragon	Kuch va xavf timsoli
O'lim obrazi	Azroil tasavvuri	Grim Reaper	Hayotning yakuni va qo'rquv

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, o'zbek va ingliz madaniyatlarida qo'rquv konseptining mifologik modellarida ayrim umumiyliklar mavjud bo'lsa-da, ularning semantik mazmuni va madaniy talqini sezilarli darajada farqlanadi. O'zbek mifologiyasida diniy va xalqona e'tiqodlar ustuvor bo'lsa, ingliz mifologiyasida xristian dini, kelt mifologiyasi hamda gotik adabiyotning ta'siri kuchliroq namoyon bo'ladi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari qo'rquv konseptining metaforik va mifologik modellarini qiyosiy o'rganish til va madaniyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni chuqurroq anglash imkonini berishini ko'rsatdi. Har ikkala tilda uchraydigan metaforik modellar biologik tajribaga asoslanganligi sababli universal xarakterga ega bo'lsa, mifologik modellar esa muayyan xalqning tarixiy-madaniy taraqqiyoti mahsuli sifatida milliy xususiyatlarni o'zida mujassam etadi. Shu jihatdan, qo'rquv konsepti nafaqat emotsional hodisa, balki xalqning mentaliteti, qadriyatlari va dunyoqarashini aks ettiruvchi muhim lingvomadaniy fenomen hisoblanadi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot natijalari o'zbek va ingliz tillarida "qo'rquv" konsepti universal emotsional konsept bo'lishiga qaramay, uning metaforik va mifologik modellarida muayyan milliy-madaniy tafovutlar mavjudligini ko'rsatdi. Har ikkala tilda qo'rquvning konseptual asosini insonning biologik tajribasi tashkil etgani sababli "sovuqlik", "zulmat", "harakatsizlik", "yurak urishi", "o'lim" kabi metaforik modellar deyarli umumiy xarakterga ega. Biroq mazkur modellarni ifodalovchi til birliklari hamda ularning madaniy talqini har bir xalqning tarixiy rivojlanishi, diniy e'tiqodi va mental dunyoqarashi bilan belgilanadi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, o'zbek tilida qo'rquv konsepti ko'proq xalq og'zaki ijodi, diniy tasavvurlar va mifologik obrazlar bilan bog'langan bo'lsa, ingliz tilida gotik adabiyot, Yevropa mifologiyasi va xristian madaniyati ta'sirida shakllangan obrazlar ustunlik qiladi. Bu esa qo'rquv konseptining lingvomadaniy mohiyatini ochib berishda metaforik va mifologik modellarni qiyosiy o'rganish muhim ilmiy ahamiyat kasb etishini tasdiqlaydi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari konseptual metafora nazariyasi va lingvomadaniyatshunoslik tamoyillarining o'zbek til materiallari asosida ham samarali qo'llanilishi mumkinligini ko'rsatdi. Olingan ilmiy xulosalar konseptologiya, kognitiv tilshunoslik, psixolingvistika, tarjimashunoslik va madaniyatlararo kommunikatsiya yo'nalishlarida olib boriladigan keyingi tadqiqotlar uchun nazariy hamda amaliy manba bo'lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. – Chicago: University of Chicago Press, 1980. – 256 p.

2. Kövecses Z. *Metaphor: A Practical Introduction*. 2nd ed. – Oxford: Oxford University Press, 2010. – 375 p.
3. Kövecses Z. *Metaphor in Culture: Universality and Variation*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2005. – 314 p.
4. Langacker R. W. *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1: Theoretical Prerequisites*. – Stanford: Stanford University Press, 1987. – 516 p.
5. Fillmore C. J. *Frame Semantics // Linguistics in the Morning Calm*. – Seoul: Hanshin Publishing Co., 1982. – P. 111–137.
6. Eliade M. *Myth and Reality*. – New York: Harper & Row, 1963. – 204 p.
7. Cassirer E. *An Essay on Man: An Introduction to a Philosophy of Human Culture*. – New Haven: Yale University Press, 1944. – 294 p.
8. Cassirer E. *The Philosophy of Symbolic Forms. Vol. 2: Mythical Thought*. – New Haven: Yale University Press, 1955. – 318 p.
9. Степанов Ю. С. *Константы. Словарь русской культуры*. – Москва: Академический проект, 2004. – 992 с.
10. Маслова В. А. *Лингвокультурология*. – Москва: Академия, 2001. – 208 с.
11. Кубрякова Е. С. *Язык и знание*. – Москва: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
12. Воркачев С. Г. *Лингвокультурология, языковая личность, концепт*. – Волгоград: Перемена, 2001. – 288 с.
13. Mahmudov N. *Tilning mukammal tadqiqi yo'llarini izlab...* – Toshkent: Mumtoz so'z, 2012. – 156 b.
14. Jo'rayev M. *O'zbek mifologiyasi va arab folklori*. – Toshkent: Fan, 2001. – 240 b.
15. Safarov Sh. *Kognitiv tilshunoslik*. – Toshkent: Sangzor, 2006. – 276 b.